

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MAANEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann og Peter Kr. Iversen

INDHOLD:

- N. Black-Hansen*: Pastor Wulff i Ris (1821—1856).
Frede Terkelsen: Den virkelige Tine. Lidt om Modellen til Herman Bangs »Tine«.
Gudmund Schütte: Det sydslesvigske Folkesinds Gyldengrund.
A. Malling: Ligskarer og Forbrand.
Kongebesøg i Husum 1847.
Anmeldelse.

Ekspeditionen af Sønderjydske Maanedsskrift er overtaget af Museumsinspektør H. Neumann, Aastrupvej, Haderslev. — Arkivar Peter Kr. Iversens Adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

Historisk Samfunds Aarsmøde afholdes Søndag den 18. Maj i Skærbæk

NR. 4

1. APRIL 1947

23. AARG.

ESBJERG BANK

Aktieselskab

Kongensgade 70

Esbjerg

*Landbostandens
Sparekasse*

Nykøbing F. Tlf. 197-1197

Sparekassen i Nykøbing paa Falster

Indskudskapital ca. 57 Mill. Kr.

Reserver ca. 4 Mill. Kr.

Telefon 216

Aktieselskabet

STRUER BANK

STRUER

Ny jydsk Kjøbstad-Creditforening

Telefoner 4046 - 4047 - 4048

Aarhus

Graasten Bank ^A/_S

Kontortid 9-12 & 2-4

Lørdag 9-1

GRAASTEN

Spare- og Laanekassen for Hobro og Omegn

HOBRO — Telefon 13

Aktieselskabet

*Banken for Hobro
og Omegn*

Banken for Skanderborg og Omegn

Kontortid 10-3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

Aktieselskabet

Landbanken i Skive
SALLING BANK

Kontortid: 9-12 og 2-5

Lørdag 9-2.

Telefon 700 . Skive.

Sparekassen for Svendborg og Omegn

Svendborg

Horsens Landbobank ^A/_S

Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂

HORSENS

H. A. Gruberts Sønner

Aktieselskab

Metalvarefabrik

Frankrigsgade 40

København S

Sønderjyllands Kreditforening
Haderslev

A-S Nyeboe & Nissen

Maskinfabrik og Ingeniørforetning

Vesterbrogade 123

København V.

Telefon C. 5600

**Den lollandske Landbo-
stands Sparekasse**

NAKSKOV

Stiftet 1870

Indskudskapital ca. 61,0 Mil

Reserver ca. 3,8 Mill.

Kontorer i: Maribo - Birket -
Dannemarre - Stokkemarke.

Smith, Mygind & Hüttemeier

Aktieselskab

Maskinfabrik og Jernstøberi

Nørrebrogade 66-68 — København

Carl M. Cohr's

Sølvvarefabriker

Aktieselskab

Fredericia

A. Th. Andersen-Høyer

Vin en gros

Telefoner 9331 . 12204 . 3931

Rosengaarden 12

København K.

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

Haslev Gymnasium - *Kostskole
for Dreng*

Eksamensret til Mellemskole-, Real- og Studentereksamen.
Alle Oplysninger ved Henvendelse til

Peter Kæstel, Rektor. Haslev.

Reserveret

„B“

Støt dansk Industri

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

AKTIESELSKABET
SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

Morsø Textilfabrik A/S

Telefon 575 (2 Linier)

Nykøbing Mors

BRUUN & SØRENSEN A/S

Kgl. Hofleverandør
grundlagt 1893

INGENIØRFORRETNING

Varme - Sanitet - Gas - Vand - Elektricitet

AARHUS

Kannikegade 18

Tlf. Nr. 4362 - 4363 - 4364

KØBENHAVN

Niels Ebbesensvej 20

Tlf. C. 5036

**Graasten Husholdningsskole
m. Barneplejeafdeling**

5 Mdrs. Husholdningskursus
begynder 4. Maj og 4. Novbr.

Plan sendes.

Olga Reppten og Ebba Drewes.

Eriksen & Christensen

Aktieselskab

Korn og Foderstoffer

Esbjerg

J. N. Jepsens Boghandel

Tønder . Telf. 341

Stort Udvalg i saavel aktuel som
antikv. Litteratur om Sønderjyll.

Oscar Christensen

Kolonial en gros

Kolding — Varde — Haderslev — Aabenraa

Harald Bo Bojesen

Boghandel

A A B E N R A A

A/S RASM. HOLBECK & SØN

Nørregade 69

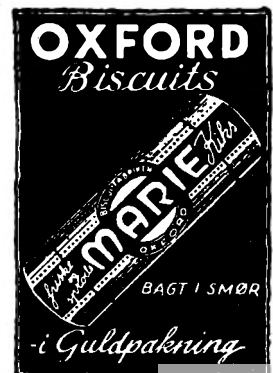
Odense

Telf. 24 og 99

Adda

Korsetterne virker slankende,
sitter eminent og er beha-
gelige i Brug.

Husk
at Dybbøldagens Indsamling i Aar er
den 18. April!

Støt
Dybbøldagens
Indsamling!

Støt
Dybbøldagens
Indsamling!

Derved fremmes dansk Arbejde paa begge Sider af Danmarks Sydgrænse

AKTIESELSKABET
EMIL MEYER & CO.
FARVERI OG RENSERI

Hovedvagtsgade 4

København.

1. April 1947.

PASTOR WULFF I RIS

1821—1856

af *NIELS BLACK-HANSEN*.

Pastor *Christian Petersen*¹⁾ efterfulgtes i 1795 af *Hier. Grauer*, der var født i Hjordkær præstegård, og som ved sin død i 1821 efterlod sig enke med 10 uforsørgede børn. Ved enkens død i 1855 var af dem 7 i live. Af de 4 sønner var, da vandene skiltes, de 3, præsterne, blevet tysksindede og kun én, læge *Jacob Jürgen Grauer* i Åbenrå, var blevet dansk²⁾. Dr. *Grauer* siges på sine sygebesøg at have »talt politik«, så snart han kom indenfor døren. Med undtagelse af lægen var slægten *Grauer* tysk, og det er vel nok til dels under indflydelse af sin hustru, en *Grauer* fra Ris præstegård, at en morbroder til redaktør *J. Jessen* blev en ivrig slesvig-holstener³⁾. *Grauers* efterfølger blev i 1821 pastor *J. A. Wulff*, den første og den sidste dansksindede præst i Ris inden genforeningen.

Johannes Andreas Wulff var ligesom *Christian Petersen* søn af en forretningsdrivende vesterude fra. Hans fader hed *Andr. Hansen Wulff* og boede i Brede. Navnet *Wulff* havde præstens oldefader *Hans Thygesen* eller *Tychsen*, murer i Tønder, antaget. Det var en afdød broders navn, han havde gjort til efternavn, af hensyn til byens borgmester, der havde samme navn som han⁴⁾. *J. A. Wulff* blev forberedt til latin-skolen af pastor *Lauterup* i Brede, hvis datter, senere kendt under navnet »digterinden *Anna*«, også deltog i undervisningen. Han var derpå 5 år på skolen i Husum og studerede 1802-07 teologi i København. I 1807 blev han under et besøg i hjemmet hindret i at vende tilbage ved englændernes blokade af Sjælland og ansøgte da efter tilskyndelse af general-superintendent *Adler* om at måtte aflægge embedseksamen på Gottorp. Han fik tilladelsen, idet han samtidig blev dispenseret fra bienniet (2 års pligtstudium) i Kiel. 1811 blev han kollektor (lærer) i Husum, 1815 præst i Risum og 1821 præst i Ris, hvor han døde i 1856, altså efter en embedstid på 35 år. I 1815 var han blevet gift med *Joachimine Frederikke Strodtmann*, datter af

¹⁾ Sj. M. 1946, s. 189 ff.

²⁾ Sønd. Hist. IV, 316, 386. Sj. Aarb. se reg.

³⁾ H. Hejselbjerg Paulsen, Søndj. Slægter, s. 276.

⁴⁾ Stamtavle over slægten *Wulff* af *Axel Noack*.

provst Strodtmann i Haderslev. I 1851 blev han udnævnt til konsistorialråd⁵⁾).

Det er, skønt der foreligger en del stof, dog vist ikke så nemt, som adskillige har ment, at nå til en retfærdig bedømmelse af præsten og mennesket J. A. Wulff. Carsten Petersen skriver, at »det ikke vides, at denne Præst havde en fremtrædende Plads i nogen Henseende.«⁶⁾ Det er vel nok rigtigt. Men fremtrædende kan ikke alle være. Det kom i så fald til at gå ud over dem, som gør sig umage for at være det. Spørgsmålet skal her kun være det, om — for at bruge præstens egen målestok — hans vilje har været god; god nok til i hans tid at øve præstegerning, eller om han har været så langt på den anden side af, hvad der til enhver tid ventes af en udøver af denne gerning, som en del i samtid og eftertid synes at have antaget.

En ting er der enighed om i beretningerne, pastor Wulffs mangel på praktisk sans, som hans nærmeste foresatte, provst Paulsen i Åbenrå, sætter i forbindelse med præstens ængstelige tungsind (hypokondri). I anledning af den første visitats efter Wulffs tiltræden som præst i Ris indberetter provsten i 1824 (oversættelse):

Pastor Wulff er mindre afholdt i sin menighed, end han fortjener det på grund af sin levende nidkærhed i sit kalds forretninger, sin ubrydelige troskab i samme og sit gode arbejde. Grunden ligger umiskendeligt i, at Wulff i sin tungsindige ængstelighed og sin uerfarenhed i det borgerlige livs forretninger ikke er i stand til i denne henseende at udfylde Grauers plads. Imidlertid hører menigheden gerne Wulff prædike. En bonde, som gav mig forsikring herom, og overfor hvem jeg påtalte, at man ikke mødte Wulff med den kærlighed, som han fortjente, svarede: Ja, han er rigtig nok en meget god Søndags Præst, men dermed er det ogsaa kommen. (Svaret gengivet af provsten på dansk).

Generalsuperintendent Adler nævner i 1827 blandt de præster i Åbenrå provsti, som har udmærket sig ved katekisationen, også Wulff i Ris. Både prædiken og katekisation roses i stærke vendinger i alle provstens indberetninger til generalsuperintendenten. Ved embedseksamen havde man hos Wulff kun kunnet konstatere visse anlæg til at prædike og katekisere, som altså må have udviklet sig siden. Men provst Paulsen fremhæver ligeså stærkt i sine indberetninger pastor Wulffs mangel på kontakt med menigheden. Præsten har ikke det rette *savoir faire*, mener provsten. I 1830 henleder han Adlers op-

⁵⁾ Sj. Aarb. 1893. s. 220 ff (Morten Eskesen). Opgivelserne her og hos Arends, Gejstligheden osv. supplerede og rettede efter Wulffs egne meddelelser til gen.-sup. Callisen af 10/10 1837 i Abt. 18, Nr. 43 (LA).

⁶⁾ Slesv. Præster, s. 158.

mærksomhed på salmer, som Wulff har digtet, og i 1833 henstiller han til sin foresatte ved et anerkendende og opmuntrende ord at lade præsten, som sommeren forinden havde været vanviddet nær, forstå, at hans arbejde påskønnes.

Uerfarenhed i det borgerlige livs forretninger var jo ellers ikke rationalisternes svage side. Præsten i Hjordkær, *Jep Hansen*, var foregangsmand som landbruger, og pastor *Kier* i Øster Løgum var, som almindelig bekendt, også som landbrugskyndig sit sogns førstemand. Wulff var ikke bondesøn som disse to, men hans uerfarenhed må dog have været mere end almindelig, når anekdoterne herom har holdt sig i den mundtlige overlevering i hundrede år. Her et par.

Når sognebørnene havde erlagt tiende og fået kaffe og en kovring (tvebak), skulde de gerne ud i stalden og mønstre præstens kreaturer. Besigtigelsen plejede at resultere i en handel. Et år var præsten kommen så langt på den forkerte side, at han bagefter selv havde opdaget det. Det kan vel også tænkes, at sognebørn, som ikke havde lukreret på handelen, har åbnet øjnene på ham. Næste år spurgte en tiendeyder — vi kan kalde ham *Kresten* — efter traktementet: »Sku vi så it ue i e bås e lidt o se vos for?« Men præsten svarede rapt: »Nej, vi skal slet ikke ud i stalden! I skal lure en mand, der har studeret. Jeg har også bøger på landvæsenet.« — Korntienden blev leveret i neg eller kærven. *Nis L. fra S.* var mødt med et læs »rug«. »Jeg synes, der er ingen aks på din rug, lille *Nis*.« Efter at have ledt noget i stråene, holdt *Nis* et frem: »Her er knæk i et da jet, hæ paste!«

Wulff blev som nævnt i 1851 konsistorialråd, og han har tilsyneladende været meget glad for titelen. Navneglæde er jo heller ikke ukendt blandt nutidens rationalister eller oplyste. Omtalte *Kresten* mødte en dag hos pastor Wulff. »Godaw, hæ —«. »Hør, lille *Kresten*, når Kongen giver dig en titel, så vil du vel også nok høre den, hva'!« »Æ troe inne æ fæe.« »Jamen nu har jeg fået en, men jeg har endnu aldrig hørt, at du har givet mig den.« »Den er da så grow sva o træk egjømmel.« »Nå, det er sådan, jamen så skal jeg så gerne stave den for dig.« Næste gang. »Godaw, hæ kon—, hæ si—.« »Det er godt, lille *Kresten*, når viljen er god, er alting godt.«

Hvad generalsuperintendenten og provsten anså som hypokondri og deraf følgende brist i præstens indstilling til dagliglivets foreteelser, har man i sognet vel nærmest anset som »stjampethed«. Det fortælles om Wulff, da han var blevet »gammel i helt stjampe«, at han en søndag midt i sin prædiken skal have råbt: »Jeg har nok hørt, at der er nogen, der har noget imod mig! Han træde nu frem!« Efter en pause: »Nå — der kom nok ingen«.

Forholdet mellem præsten i Ris og hans broder, kniplingshandler

Jens Wulff i Brede¹⁾), synes ikke at have været særlig hjerteligt. I sine dagbøger²⁾ omtaler *Jens Wulff* under 28. 7. 1848 et besøg af »Broder Præst«, som han betegner som »mere sær og Tvær som før«. Han mener, at broderens familie vil »have det suurt med ham«, »da Dagens Begivenheder saa meget indvirker paa hans vanskelige humeur«. *Jens Wulffs* svigersøn, apoteker *Nagel* af Højer, var blevet arresteret af slesvig-holstenerne. Men præsten havde ikke spurgt efter *Nagel*. »Han paatænker og paaagter kuns sig selv og sit eget Jeg, som han io ogsaa alletider har gjort, sine Medmenneskers Vel laae ham stedse kuns lidt paa Hjertet.« Brødrene var begge helstatsmænd, og det kan altså ikke være det, der har været dem imellem. Men i sine dagbøger taler *Jens Wulff* om »den snavs P. H. Lorenzen fra Haderslev«, og efterretningen om sejren ved Bov fik ham til at udbryde: »Mit Hierte føler ingen Glæde, men Sorg og Veemod«³⁾). Det kunde derfor nok se ud til for *Jens Wulff* i tilfældet *Nagel* at have været det afgørende, at apotekeren var hans svigersøn, og i så fald kan man vel ikke fortænke »Broder Præst« i, at han forholdt sig tavs. Hvad der ellers kan have givet *Jens Wulff* anledning til at se skævt til broderen i Ris, er det vanskeligt at have nogen mening om.

En anden samtidig, som pastor *Wulff* omtales af, er *Amalie Nielsen*, pastor *Jep Hansens* datter af *Hjordkær*. I sine livserindringer⁴⁾ skriver hun bl. a.: »Min Fader var Rationalist, men ikke saadeles som *Wulff* og *Paulsen* (provsten), der ingen Ting troede«. Et andet sted skriver præstedatteren fra *Hjordkær*, at *Paulsen*, *Wulff* o. a. »ikke brød sig en Smule om Kristendommen, men kun tænkte på deres egen verdslige Fordeel.« Om præstefolkene i Ris siger hun, at de var meget rige og meget gerrige.

Man kender på stedet ikke noget til, at *Wulff* malede og digtede og ej heller at han var forfalden til drik. Men *Amalie Nielsen* omtaler det. I sin »Oplysningstidens Historie i Hertugdømmerne« gengiver H. Hejselbjerg *Paulsen*⁵⁾ et vers af en drikkevisе »Lad os drikke, syng, støj«, der slutter med de lidet tungsindige ord: »Alle sunde, glade frie drikke vi som Helte!« *Wulff* har med held oversat digte af Schiller. En oversættelse af »Der Taucher« findes som tillæg i bogen om slægten *Wulff*.

Ifølge *Amalie Nielsen* har *Wulff* talt dansk i hjemmet, men tysk med præstens i *Hjordkær*. (Fru *Hansen* var fra Kiel). Ris kirkebog er

¹⁾ Nævnes oftere i Sj. Hist., se reg.

²⁾ Findes i landsarkivet. Hr. ark. Iversen har gjort mig opmærksom på udtalelsen om pastor *Wulff*.

³⁾ Citeret efter Sj. Hist. IV, s. 282 og 357.

⁴⁾ Udgivet i uddrag ved red. N. Petersen, Haderslev, i H. Tonnesen: Nordsl. Kirkeliv.

⁵⁾ Sj. Aarb. 1939, s. 209.

ført på dansk fra og med året 1851. En stedlig overlevering går ud på, at Jep Hansen, der advaret af en slesvig-holstensk officer begav sig på flugt nordpå og ved denne lejlighed vilde låne penge i Ris præstegård, fik nej, hvorefter han henvendte sig til slesvig-holsteneren Wohlenberg i Røde Kro, som straks lånte Hjordkær præsten de penge, han behøvede. »I nøden skal man kende sine venner«, skal Jep Hansen have sagt. Do, ut des. Da man senere vilde fratage Wohlenberg koncessionen, trådte Jep Hansen til. Wohlenbergs forsikring var i orden.

»Digterinden Anna«, skolekammeraten fra Brede præstegård, har set anderledes på pastor Wulff end de fleste. Carsten Petersen gengiver af »Markblomster« et langt digt, som er helliget præsten i Ris. Her kun en prøve.

*O ædle Mand, som ene stod,
en trofast blandt en troløs Skare,
som trodsede med Retfærds Mod
hvert nedrigt Kunstgreb, hver en Fare;
dit Fødeland, din Konge tro,
din Løn er Agt og Sjælero.
Dit Navn vil naa til fjerne Kyst,
vil alle Dannekvinder fryde;
Hver Hædersmand med Stoitheds Lyst
som Broder dig vil Haanden byde.
Tidt vil der hviskes paa din Vej!
Ham er det, ham! som svigted ej.*

* *

Præstedøtrene fra Brede og Hjordkær betegner yderpunkterne i bedømmelsen af pastor Wulff. Amalie Nielsen kendte præstens fra Ris fra sit barndomshjem. Men da hun skrev sine livserindringer, var det ud fra en livsindstilling og en opfattelse af kristendommen, der var så stærkt modsat den i præstegårdene i hendes barndomstid, at denne modsætning er trådt mere frem og måske har givet fremstillingen en skarpere form end egentlig tilsigtet. Jens Wulff i Brede så ikke med særdeles blide øjne på broderen i Ris, men vi har også set, at Jens Wulff — i hvert fald ved den fremdragne lejlighed — ikke behøvede at være den, der havde ret, og givet er det ikke, at Ris præstens nej til den flygtende Jep Hansen har været udslag af gerrighed eller andre mindre ædle bevæggrunde. Visitationlakterne giver ikke nogen bekræftelse på, at pastor Wulff i livsførelse eller i opfattelsen af de pligter, som et præsteembede pålægger indehaverne, har hørt til de rationalistiske gejstlige, der fremfor andre gav anledning til anstød.

Generalsuperintendent Adlers og provst Paulsens vidnesbyrd vil

man måske betragte som partibestemte. Men provsten vilde næppe kunne have skrevet om Wulff, at hans livsvandel var ren og forbilledlig, dersom denne f. eks. havde været forfalden til drik. Hvad provsten har at udsætte på Wulff, er, hvad han kalder det rette *savoir faire*, måden at omgås menigheden på. Det er en brist hos en præst som hos andre embedsmænd, hvis virkefelt vender udad, men der er intet, som kunde tyde på, at præsten ikke for sit eget vedkommende har søgt at fyldestgøre kravet om den gode vilje.

Wulffs egne indberetninger lader just ikke formode, at han har hørt til ærkerationalisterne. I generalsuperintendentens arkiv er der bevaret et kalligraferet Digt forfattet af Wulff i anledning af Adlers første nærværelse i Åbenrå provsti efter hans jubilæum i 1833, hvor generalsuperintendenten i høje toner prises som lysbringeren. Men indførelsen af *Adlers agende*, som Wulffs forgænger, Hier. Grauer, havde ansvaret for, holdt pastor Wulff for et *fejlgreb*. I en længere redegørelse præciserer han sit standpunkt til agendespørgsmålet. »Der må være symboler, d. v. s. grundsætninger og indretninger, ved hvilke en kirke i sit væsen adskiller sig fra andre, og gennem hvilke den søger at nå sit endelige mål. Det »symbolske« i kristendommen skal være det *stabile*. Menigheden forvirres kun ved de idelige ændringer af det »symbolske« og véd tilsidst ikke, hvad kristelig gudstjeneste og kristendom er. Det værste vilde det være at overlade den slags afgørelser til *folket*, der »som niniviterne« ikke véd, hvad der er højre og venstre. Ris menighed havde nu engang fået Adlers agende, og derfor sagde Wulff i 1845, da der var tale om en anden: »ingen ny agende!«

Rationalismen tog sig som al oplysning særlig af *skolerne*. Katekisationen i tilslutning til prædiken lå Wulff øjensynligt på sinde, og han får af sine foresatte attest for, at han øvede denne kunst med behændighed. Også hans indberetninger om skolerne vidner om en levende interesse.

I 1841 var der kommen en ny *fattiglov*. Wulff skriver, at den kun er til skade for sognet. Siden 1838 er udgifterne til fattigvæsenet steget stærkt år for år, bl. a. på grund af tilfælde af tyfus blandt den del af befolkningen, som falder fattigkassen til byrde. Sognet er godt på vej til at blive »eine Pflanzschule der Armuth«. Når fremmede småfolk flytter til sognet — hvad ingen kan hindre dem i —, sender de efter kort tid deres børn ud at tigge i stedet for at sende dem i skole. Børnene skulde, mener præsten, tages fra dem og sættes i pleje hos gode kristelige mennesker, for at de ikke mister al skamfølelse fra barnsben af og, når de senere sætter børn i verden, ikke opdrager dem til tiggerhåndværket og til ugudelighed. Præsten har selv gjort dårlige erfaringer. Han fortæller således i en indberetning, at han havde foræret en druk-

kenbolt et sæt klæder af sine egne på betingelse af, at han skulde gå i kirke, for der at hente styrkelse i kampen mod sig selv, men manden var udeblevet som hidtil, og, tilføjer præsten, iforgårs begravede jeg ham.

Hvad præstens »gærrighed« angaar, da kan han i sin sidste indberetning af 22. 5. 1856 meddele, at han og hans hustru i 1846 har skænket kirken et orgel og desuden for nogle år siden givet alteret et nyt alterklæde og ligeledes beklædt prædikestolen, der var aldeles nøgen. Juraterne havde villet klare udgifterne til et orgel, som havde stået øverst på præstens ønskeseddel i de 25 år, han havde været præst i Ris, ved et lån, men denne veksler på fremtid og efterkommere forkastede præsten. Han bestred da efter samråd med sin hustru udgiften af egen lomme, idet hans børns opdragelse nu syntes sikret. Den »egenkærlige« præst tænkte også på sine efterkommere i embedet. Således foreslog han i en indberetning af 31. 5. 1842, at hvad der kunde blive tilovers af præstegårdsskoven måtte bruges til indløsning af pastoratet for uformuende præster, som ellers kunde komme til at trykkes af denne byrde hele deres liv. I 1840 var han gået med til, at en hovedreparation af kirken, der havde kostet 1200 rd., blev afholdt ved udvisning af præstegårdsskoven, da udgiften langt oversteg en menigheds kræfter, hvoraf halvdelen var fattig.

Disse og lignende træk kunde nok tyde på, at i al fald Amalie Nielsens karakteristik af pastor Wulff trænger til en revision. Den styggeste mistanke, der kan rettes mod en præst, er vel nok den, at han ingenting tror på. Udslynges den, skyldes kraftigt bevis. Et sådant ses ikke at foreligge, man kan måske sige: tværtimod.

* * *

På Ris kirkegård er to grave af soldater faldne i treårskrigen. Ved siden af en tysk major ligger husar Niels Jensen fra Calløe i Sjælland, såret i træfningen ved Hoptrup og død i Røde Kro. Forlægget til indskriften på stenen, som er affattet af pastor Wulff, har næppe været den oldgræske digter Simonides' berømte epigram over de 300 spartiatere fra Thermopylæ år 480 f. kr., som iøvrigt også er oversat til latin af Cicero (Tuscul. I, 42), men Schillers oversættelse i »Der Spaziergang«.

<i>Schiller:</i>	<i>Wulff:</i>
Wanderer, kommst du nach Sparta, ver- künde dorten, du habest	Vandringsmand, ser du min Grav, saa meld det tilbage til Hjemmet,
Uns hier liegen gesehn, wie das Gesetz es befahl.	At jeg er falden i Kamp, tro min Konge, mit Land.

Schiller og Cicero har overført det græske forlæg til deres sprog. Pastor Wulff har sat en dansk indskrift på stenen over den faldne danske soldat.

DEN VIRKELIGE TINE

Lidt om Modellen til Herman Bangs »Tine« i Anledning af hendes 100-Aars Dag

»Barndommen er Grundtonen for hele Livet«, hedder det i Mottoet til Herman Bangs Bog om Barndomshjemmet i Asserballe Præstegaard, »Det hvide Hus«.

Skønt Forfatteren, der var født den 20. April 1857, allerede i Sommeren 1863, altsaa kun seks Aar gammel, flyttede med sine Forældre til Horsens¹⁾, har Barndomsminderne fra Als haft en overvældende Betydning for ham.

To af Herman Bangs mest kendte Bøger, »Tine« (1889) og »Det hvide Hus« (1898), er ikke blot inspireret af Minderne fra det skønne Barndomshjem paa Als, men er i mange Enkeltheder nøjagtige Erindringsbilleder. Forfatterens ældste Søster erklærede engang, at Broderens Skildringer af Barndomstiden paa Als var »i en forbavsende Grad korrekte«.

Meget tyder paa, at Herman Bang har haft en usædvanlig beget Hjerne. I »Tine«, der som bekendt foregaar paa Als, navnlig i »Skovridergaarden« (Asserballe Præstegaard), i Krigsaaret 1864, bruger han med en forbløffende Sikkerhed baade Sted- og Personnavne fra Als.

Ikke blot de historisk kendte Stednavne, som Sønderborg, Augustenborg og Dybbøl er rigtige, men ogsaa mindre kendte Navne, som Notmark og Vollerup, Gammelgaard og Rønhave. Nørreskoven paa Als kalder han »Storeskoven«, og alle Smaaskovene paa Østkysten kalder han under eet for »Lilleskoven«. Landskabets Karakter, med dets Op-og-ned og med alle de levende Hegn om Marker og Veje, er ogsaa rigtigt ramt. Han husker de søde alsiske »Nationalbær«, Brombærrene, og man ser den lille Fyr lyslevende for sig, da han paa en Udflugt bliver hængende i en Brombærranke.

Ogsaa Personnavnene paa Als har Herman Bang sikkert husket med stor Nøjagtighed, men har kun i faa Tilfælde villet bruge dem rigtigt. Enten har han ændret dem lidt eller anvendt dem om andre Personer

¹⁾ Se Sønderj. Maanedsskr. Febr. 1943.

end de virkelige. Den gamle »Dr. Fangel« er f. Eks. »kaldt op« efter Præsten i Notmark, Faderens Kollega og Ven, der hed Fangel. Og Navnet paa Degnen i Asserballe, »Tine«'s Far: »Gamle Bølling«, er meget nær ved at være rigtigt. Han hed nemlig *Lauritz Georg Kjær-bølling* og var ganske rigtigt Degn i Asserballe. Han var Pastor Bangs gode Ven og Selskabsbroder. Han var Lærersøn fra Dyndved paa Als og født i 1810. Den kendte Ornitolog *Niels Kjær-bølling*, der oprettede Zoologisk Have i København, var hans Broder.

Degn Kjær-bølling blev i 1863 angrebet af en ondartet Tyfus og kom sig aldrig helt. Allerede i 1865 maatte han tage sin Afsked, men han levede endnu i 23 Aar som en stakkels hjælpeløs Svækling. Dette maa Herman Bang have vidst, for omtrent saadan skildrer han »gamle Bølling« i »Tine«, der udkom Aaret efter Degnens Død.

Degnens Datter, der virkelig blev kaldt »Tine«, var kun 16 Aar gammel, da Pastor Bangs flyttede til Horsens. Alligevel synes Herman Bangs Skildring af hendes Karakter i alt væsentligt at stemme med Virkeligheden. Hun var »Potte og Pande« i Præstegaarden, hedder det i »Det hvide Hus«. Hun var ikke just Tjenestepige, men snarere en Slags frivillig Barnepige. Der er ikke 5 Minutters Gang mellem Degnegaarden og Præstegaarden, og det ser ud til, at hun hver eneste Dag er smuttet ned til Præstens for at passe Børnene og i det hele taget hjælpe Præstefruen, der næppe har været særlig praktisk anlagt. Det var derimod Tine, baade Herman Bangs og den virkelige. »Hun var forfærdelig dygtig«, sagde hendes Søsterdatter senere om hende²⁾.

I Bogen faar Tine en sørgelig Skæbne. Efter at have staaet i Kærlighedsforhold til Skovrideren, der er gift og indkaldt som Soldat, drukner hun sig i Dammen neden for Skovridergaarden. For Herman Bang er Tine nemlig et Billede paa Danmarks Nederlag i 1864. Derfor maa hun gaa til Grunde. Han har aldrig drømt om at fornærme den virkelige Tine, skønt han altsaa har tilladt sig at nytte hendes Navn. Bogens Handling i de store Træk er fri Digtning og i høj Grad præget af Realismens Trang til at skildre Tilværelsens mørke Side.

Ikke desto mindre er det forstaaeligt, at den virkelige Tine, der fik en ganske anden Skæbne, maatte føle sig brøstholden. Da hun havde læst Bogen, blev hun saa smækvred, at hun sporenstrejs rejste til København og skældte Forfatteren ud! Hun var dengang Godsejerfrue i Skaane og følte det, som om der blev sat en Plet paa hendes gode Navn og Rygte. (Hvad vilde mon Constance Leth have sagt, om hun havde levet, da Kaj Munks Skuespil »Egelykke« udkom!)

Tine var trofast mod sin Fødeø. Hvert Aar tog hun og hendes Mand,

²⁾ Se Morten Kamphøveners Artikel i Jyske Tidende 2. 8. 1930.

Tine (til højre) og hendes Søster, der senere blev gift med Overskovfoged Schmidt.

der ogsaa var Alsing, en Tur til Als med deres Børn. Og efter hendes Død i 1921 kom en af hendes Døtre, Fru *Thyra Hagnell*, engang til Asserballe for at se sine Bedsteforældres Grave. Det viste sig da, at »gamle Bølling«s Gravsted var blevet sløjfet og hans og Hustruens Gravstene fjernet. Man fandt dem paa Kirkens Loft, og da Kjærbøllings Datterdatter ønskede at vedligeholde Familiegravstedet, blev de to hvide Marmortavler med Navnene paa Tines Forældre: Anne Marie Kjærbølling, f. Becker, og Lauritz Georg Kjærbølling, atter anbragt paa deres Plads lige Vest for Kirken. Da Tines Datter efter sin Mands Død ikke længere saa sig i Stand til at bekoste Vedligeholdelsen, vedtog Menighedsraadet i Asserballe foreløbig at vedligeholde Gravstedet.

I 1931 bad Pastor *Jørgen Eriksen*, Asserballe, Tines Svigersøn, Læroverksadjunkt *H. Chr. Hagnell*, om at besvare en Række Spørgsmaal angaaende Tine og hendes Efterkommere. I et Brev, dateret »Hälsingborg, d. 22. Okt. 1931«, svarer Adjunkten med stor Beredvillighed og Grundighed paa disse Spørgsmaal. Størstedelen af dette Brev skal her gengives i dansk Oversættelse, saa vidt muligt ordret. Forkortelser sættes i Klammer.

»Som Svar paa de fremsatte Spørgsmaal vil jeg gerne have Lov til efter Samraad med min Hustru at meddele følgende:

Min Svigermor, *Catharina (Tine) Marie Kjærbølling*, som var født

d. 30. Jan. 1847, var aldrig i Tjeneste hos Pastor Bangs. Derimod var hun, medens hun endnu som ung Pige opholdt sig i sit Forældrehjem, meget ofte i Præstegaarden, hvor hun delvis gik Fru Bang til Haande med lidt af hvert og dels af hende fik Undervisning i finere Haandarbejde m. m. Hun talte endnu paa sine gamle Dage om, hvor venlig Fru Bang altid var mod hende. Krigstiden i Aaret 1864 tilbragte hun paa en langt mindre romantisk Maade end den, hvorpaa Herman Bang har udmalet det i »Tine«. Hele Tiden, medens Krigsoperationerne fandt Sted paa Als, laa hun nemlig tilligemed sin Familie svært syg af Tyfus, hvorfor ogsaa al Adgang til »Degneboligen« ved store Plakater uden for Huset var strengt forbudt.

Min Svigermor har aldrig opholdt sig i Nordsjælland. Derimod kom hun i Aaret 1867 som Husholdningselev til Palsgaard i Jylland, ikke saa langt fra Horsens. Paa denne store Gaard, som da forpagtedes af senere Godsejer N. I. Lund (død ugift i København omkr. Aar 1915), var dengang en Søster til Degn Kjærbølling, Grethe Kjærbølling, Husbestyrerinde, og hun (Tine) kom altsaa til sin Faster for af hende at lære Husholdning.

Paa Palsgaard lærte hun *Christian Petersen* at kende, som dengang var Forvalter hos Forpagter Lund. Han var født d. 3. Jan. 1836 i Bromølle i Ketting Sogn paa Als. Nytaarsdag 1868 blev han og Tine Kjærbølling forlovede.

Min Svigerfar kendte den senere Direktør Anton Chr. Jacobaeus, som fra Danmark var flyttet over til Skaane, hvor han af Baron v. Schwerin forpagtede det gamle Adelsgoods Skarhult i Nærheden af Eslöv. Ved Jacobaeus' Mellekomst overtog min Svigerfar i Foraaret 1870 som Forpagter en Gaard, der hører under Skarhult: Skeglinge paa omtr. 400 Tdr. Ld., beliggende 10 km Nord for Lund. Og samme Aar om Efteraaret, den 18. Nov., blev saa Christian Petersen og Tine Kjærbølling viiede i Ketting Kirke nede paa Als, hvorefter de nygifte slog sig ned paa Skeglinge. Min Svigermor kom altsaa første Gang som nygift Frue her til Sverige.

I Foraaret 1888 købte min Svigerfar af Godsejer Hage (bosat paa Nivaagaard i Nordsjælland) Herresædet Wideröra i Ottarp Sogn, omkr. ved 20 km Sydøst for Hälsingborg, med omkr. 500 Tdr. Ld. Jord, og bosatte sig der med sin Familie, hvorefter han i Foraaret 1892 afstod Skeglinge, som han indtil da havde dyrket ved Siden af Wideröra.

Ægteparret Petersen havde følgende seks Børn, alle fødte paa Skeglinge:

1. Anna Petersen, født den 5. Sept. 1871 og 1898 gift med sin Fætter, Grosserer Laurids Kjærbølling, boende i Valby, København.

2. Fritz Petersen, født den 14. Febr. 1873, gift med Sophie Jensen og Handelsgartner i Istemark, Rødovre Sogn uden for København.

3. Georg Petersen, født den 31. Dec. 1874 og gift med Ellen Clausen, Godsejerdatter fra Fyn. (Købte 1923 sammen med sin yngste Broder Vokstrupgaard ved Græsted i Nordsjælland, hvor han døde den 8. Juli 1931).

4. Thyra Petersen, født den 12. Jan. 1877 og 1907 gift med undertegnede (H. Chr. Hagnell).

5. Fanny Petersen, født den 28. Juni 1878. Gift 1905 (i Sverige).

6. Christian Petersen, født den 4. Febr. 1885 og Medejer af Vokstrupgaard (se under Nr. 3). Ugift.

I Foraaret 1907 solgte mine Svigerforældre Wideröra, hvorefter de bosatte sig her i Hälsingborg, hvor min Svigerfar døde den 14. Juli 1917 efter nogle Maaneders langsom Hensygnen og min Svigermor den 5. Dec. 1921 efter mangeaarige Lidelser. Allerede i Aaret 1899 blev hun nemlig ramt af et Slagtilfælde, som gjorde hende delvist lam i højre Side. Siden den Tid, altsaa i mere end 22 Aar, kunde hun kun med Vanskelighed gaa omkring indendørs, støttet til en Stok, medens hun udendørs altid maatte køres omkring i en Rullestol. Men med vidunderlig Taalmodighed bar hun sin lange Lidelse. Gennem de mange Aar, da jeg næsten daglig var sammen med hende, hørte jeg aldrig et klagende Ord gaa over hendes Læber. Hun var forøvrigt, saavel hvad Hjertet som Hovedet angaar, en sjældent rigt udrustet Kvinde, lige til det sidste vaagen og interesseret for alt, hvad der rørte sig i Tiden.«

Det forekommer mig, at denne lille, fine Levnedstegning af den virkelige Tine fortjener at fremdrages i 100-Aaret for hendes Fødsel.

Danebod Højskole, i Febr. 1947.

Frede Terkelsen.

*Godsejer Christian Petersen og Hustru, født Catharina Marie Kjærbølling,
i deres Hjem i Helsingborg.*

Det sydslesvigske Folkesinds Gyldengrund

Ofte nok faar Sydslesvigerne revet i Næsen, at deres Fædre var gennemsyrede av tysk Aand og Kultur, — at Oprøret i 48 fik stærkt Tilløb fra Sydslesvig, — at Angelboerne efter Nederlaget satte Mulkt for hvert dansk Ord, der blev talet ved deres Gilder og Møder, — at de i 1933 med Fanatisme stemte nazistisk, — og at deres nuværende Higen mod Danmark bunder i lutter Konjunktur og Flæske-Danskhed.

Det var at ønske, at Ordførerne for denne avisende Kritik havde umaget sig med at undersøge nærmere, hvad der ligger bagved Sydslesvigernes Facade-Tyskhed, og hvor dybt den stikker. Havde de gjort det, vilde de næppe have undgaaet at mærke, at Dybden er forbausende ringe. Tyskheden er i mange Tilfælde en ren Overklasse-Plante; Menigmands Følelser kommer i den gængse Offentlighed slet ikke til Orde og viser sig ved nærmere Eftersyn at være uforstyrret danske, trods det paatvungne tyske Sprog.

Om Følelserne paa Tiden for den danske Sehestedt-Sejr 1813 skriver *v. Hedemann Heespen*¹⁾: »Ved Sehestedt var det fortrinsvis Slesvigere, der udmærkede sig. En højere dansk Officer skrev, da han med sin Trop havde Ejdergrænsen bag sig: han var glad ved at forlade et Land (Holsten), hvor man ikke forstod at værdsætte Hærens Møje; ingen Deltagelse, snarere Ønsket om at blive Danmark kvit; næppe var man i Slesvig, saa vedkender alle sig uden Sky og med Hengivenhed som danske og velsigner Vaabnene.«

I 1848 var det ligesaa: de kongetro Slesvigere i Rendsborg Garnison maa vindes for Oprøret ved et ligefremt Bondefangerkneb. *Prinsen av Noer*, iført dansk Generals-Uniform (!), indbildte dem, at Kongen var fangen av københavnske Oprørere, og at hans og Landets Rettigheder nu forsvaredes av den provisoriske Regering i Kiel. Bagefter plumpede Slesvig-Holsteneren *Beseler* ud med Sandheden, se *Sach, »Geschichte der Stadt Schleswig«* S. 310: »Hvis vi ikke havde oprettholdt Legitimiteten, vilde vi efter tre Dages Forløb have været landflygtige i Hamborg«. Et raffineret Trick: havde man først de menige Slesvigere med i Oprørshæren, saa var Broen tilbage til Kongetroskaben avbrudt. Bordet fanger!

¹⁾ Die Herzogt. Schlesw.-Holstein und die Neuzeit, S. 600.

Og hvem der ikke frivillig meldte sig til Fanen, *pressede* man ved *Tvangsudskrivning!* Saadan saa det ud med den »frie, lidenskabelige Folkerejsning«. Endda var Resultatet mavert. I 1851 udgjordes den slesvig-holstenske Hær av 30.000 Holstenerer, 12.000 Preussere, men kun 4.746 Slesvigere, hvorav mange som sagt var tvangsudskrevne. Faa Ting kan mere drastisk end disse tørre Tal anskueliggøre, i hvor høj Grad Deklameringen om Slesvigernes slesvig-holstenske Sindelag var Humbug. Skrighalsene, der lammede Folks Øren med deres Skraal, ja, det var Slesvig-Holstenerne; men det jævne Folk var det ikke, — det bare tav og taalte.

I samme Retning peger et Vidnesbyrd av den kyndige angelske Lokalhistoriker Pastor *H.N.A. Jensen*. I et Brev fra 1849 skriver han: »Trods alt staaer dog i Folket det monarkiske Grundsæt fast. Fra Landsherren vil Folket ingenlunde sige sig løs. Det har staaet vidunderlig fast trods alle Forlokkelser dæertil«.

Saa er der endelig *Sagnoverleveringen*, der uimodsigelig røber Stemningen i Folkets brede Lag. I 1844 udgav Holsteneren *Müllenhoff* en stor Sagnsamling fra Hertugdømmerne. Dæri er de sydslesvigske Prover næsten uden Undtagelse danskpatriotiske. Der er intet nævneværdigt Spor av Danskhad.

Kort sagt, Summen av de anførte Vidnesbyrd levner næppe nogen Tvivl om, at det menige sydslesvigske Folk i 1848 i det store og hele var loyalt dansksindet.

* * *

Men nu i 1945, — hvordan staaer det da til? Her er det, at Konjunktur-Sigtelsens Udsprederer lader os saa temmelig i Stikken med Svaret. Men *noget* lader der sig ialfald sige.

Jeg vil hær først citere en Udtalelse av »en højtdannet og roligt dømmende Tysker«, som citeres av Professor *Aage Friis* i »Politiken« 15.9.46. »Medens den folkelige Livsrytme syd for Ejderen trods alt holder Befolkningen stærkt knyttet til Syden, saa gør Naboskabet med Danmark og andre i Forbindelse dermed staaende Momenter, at en tilsvarende Livsrytme i Slesvig ganske naturligt i Øjeblikkets Kaos drager Sydslesvigerne nordpaa«. — Aage Friis' Oprigtighed er al Ære vær, siden han vil citere dette Vidnesbyrd, der jo gaar stik imod Tendensen i hans egen Fremstilling. Det forklares kanske dærvæd, at den citerede indsigtfulde Tysker synes at regne Sydslesvigernes Nordhigen for et rent Katastrofe-Udslag, der skyldes Øjeblikkets kaotiske Forhold. Men hær er Tyskeren ganske sikkert paa Vildspor. Thi vi hørte jo ovenfor, at en Iagttager fra 1813 noterede nøjagtig samme Modsætning mellem Holstenerer og Sydslesvigerer.

* * *

Hærmed kan sammenholdes en Række Meddelelser fra Sydslesvigs nys avdøde Sagnsamler *Andreas Lorenzen*, som jeg har haft Lejlighed til at fræmsætte iaar i »Jul i Grænselandet« i Artiklen »Den sydslesvigske Mindehave«. I Angel er der en Mængde Anekdoter om Kong *Frederik VII* i Omløb, allesammen sympatiske. En enkelt Fortælling skildrer, hvordan en indvandret Hamborger — den Tids Femtekolonnedmand — underkøber en Flok uvidende Drengte til at demonstrere mod Kongen, men til Tak faar en Dragt Klø av det indfødte Landsfolk. *Andreas Lorenzen* tilføjer: »En Hændelse som denne ved Helligbæk er *enestaaende*. Trods det, at jeg gjorde meget for at opspore noget lignende, saa var det forgæves, heldigvis. Det viser, at de her hjemmehørende Mennesker trods Sindelags-Splid dog var trofaste overfor Kong *Frederik VII*.«

En enkelt av *Andreas Lorenzens* Fortællinger fører Traaden helt ned mod Nutiden.

»1908 var der en stor Fest paa Lyksborg Slot. Kejsersønnen *August Wilhelm* holdt Bryllup med Hertugens Datter, og Kejseren boede paa Slottet. Lyksborgs Borgere bragte et Fakkeltog til Slottet, og Borgmesteren holdt en Tale baade til Kejsersønnen og Prinsessen og til Landsfaderen *Wilhelm II*, og der blev raabt Hurra, saa det rungede. Men hvad nyttede det? Landsfaderen lod sig ikke se. Skuffede forlod alle Slotspladsen, men inden de gik, blev der fra en Del ældre Menneskers Side raabt ud over den store Forsamling: »Vi har andre Tider nu; det var anderledes, da *Frederik VII* var hær. Han kom dog strax ud til Folk og sagde et Par Ord, og hvis han ikke sagde andet, saa sagde han dog: »Naa, Børn, hvordan gaar det?« (Der blev raabt paa Plattysk, men Kongens Ord citeredes paa Dansk).

Saa er der endelig, sidst, men ikke mindst, Nutidens *Sagnoverlevering*, jfr. min ovenfor citerede Artikel, samt min Bog »*Sønderjylland kalder*«, 3. Udg., Kap. III, og min Art. i »*Thyras Vold*« 15. 9. 46; endvidere *Andreas Lorenzens* Meddelelser i »*Sønderjydsk Maanedsskrift*« og i »*Grænselandet*« 10. 2. 44. Hær viser det sig, at i de 100 Aar siden *Müllenhoffs* Sagnsamling er der ikke foregaaet det allermindste Skred i Folkesindet. Det er idag ligesaa kærnedansk som for 100 Aar siden. Sprogskiftet har ikke gjort den ringeste Forskel dæri. Det er kærnedansk, siger jeg med Flid. Ingen anden Egn av Danmark rummer saa rørende inderlige Udtryk for Folkets Vedhængen ved den danske Sag. Særlig tre Spaadomssagn fra *Lyrskov-Egnen* fortjener at mærkes. — 1. Ved *Isted* groer en *Hyld*, ofte nedskaaren, men altid genopvoxet. Engang vil Kong *Magne's* Mænd komme ridende, og hvis de da finder *Busken* i *Live*, vil de frelse Danmark av *Nød*. — 2. Paa *Lyrskovslagets* Tid vandede Kong *Magnus* den Gode sin Hest i *Kilden* ved *Isted* og

tabte da en Guldnøgle ned i Kilden. Den vil blive genfundet, men først, naar der er en Konge, som er ét med sit Folk, og naar Folket er ét med sin Konge. — 3. En fremmed Magt har lagt Kongen og Folket i Lænker. Men naar Nøden er stor, vil han sprænge sine og Folkets Lænker, og da er Guldnøglen i Kongeskilde genfundet.

Det er sikkert Danmarks fagreste historiske Sagn. Er det ikke, som hørte vi gamle Grundtvig kvæde om Guldhjærter og Guldharper med Guldklang og om dette Fremtidsbillede:

*Fra Als til Danevirke,
fra Sli til Ægirs Dør
skal Danmarks Løver springe
paa Gyldengrund som før.*

Tilslut kan det være oplysende at foretage en Sammenligning mellem Personforholdene paa tysk og dansk Side.

Slesvig-Holstenerne, Overklasser, mest med tyske Navne.

Danske Slesvigere, Smaafolk, mest med Navne paa —sen.

Den provisoriske Regering i Kiel: to tyske Aristokrater, Prinsen av Noer og Holsteneren Grev Reventlow; en Advokat med det tyske Navn Bremer; to indvandrede Rigstyskere, Beseler og Olshausen.

Kun een jævn Købmand, Flensborringen M. T. Schmidt.

Ikke een Bonde, Skipper, Arbejder, Kromand, Folkeskolelærer, ingen med Navn paa —sen.

Danske Førere:

Nordsl. Bønder, Nis Lorenzen, Hans Nissen, Laurids Pedersen Skau, Købmand Hiort Lorenzen, Kromand Andreassen Krüger, Bogtrykker Nissen; senere Ahlmann²⁾, Jessen, Hanssen-Nørremølle; sydslesvigsk Arbejder Kruse, Folkeskolelærer Gust. Johannsen, Bonde Peter Lassen.

Ikke een Prins, Greve, Amtmand, Advokat, Provst, Rektor etc.

Skaber av Nationalsang »Schl.-Holstein«: en Advokat med det tyske (vendiske) Navn Chemnitz.

Skaber af Istedløven: Sydslesvigeren Bissen.

Ledende Generaler:
lutter Preussere.

Ledende Generaler: Nordslesvigerne Bülow, Krogh, Flensborringen Hedemann, i 1864 Sydslesvigeren v. Gerlach.

Jeg troer, Sammenstillingen viser tilstrækkelig, hvor fremmed det fra Holsten indførte Tyskervæsen er for Slesvigerne.

Eskjær, Lillejuledag 1946.

Gudmund Schütte.

²⁾ Navnet er dansk = »Ålemænd, Fisker«.

Ligskarer og Forbrand

Jørgen Lausen Jørgensen, som døde 19. Juli 1946, og som i mange Aar havde boet paa et lille Husmandssted »Sandet« i Søndernæs i Brøns Sogn, men som i det sidste Aars Tid før sin Død boede i Aalkjær, besøgte os i Præstegaarden en Maanedes Tid før sin Død. Da jeg havde hørt, at han ret ofte havde set »Ligskarer« og »Forbrand«, benyttede jeg Lejligheden til at spørge ham lidt ud.

Jo, han havde saa ofte set Ligskarer. Han huskede tydeligt den første Gang. Det var mens han i sin Ungdom tjente hos Laurids Krog i Søndernæs. Det var Vinter, og der laa dyb Sne. Han var paa Vejen hjem til Gaarden ved Aftenstid; det var mørkt. Mens han nu løb i Hjulsporene, snublede han og faldt ud til Siden, eller maaske blev han kastet om, og han saa da en Ligskare drage forbi fra Astrup mod Brøns. Ud for ham skete det, at en Krans faldt af Ligvognen, saa de maatte samle den op og binde den fast. Han fortalte Oplevelsen, da han kom hjem til Laurids Krogs, og nogen Tid efter døde Manden paa den Gaard, hvor nu Elers Boesen bor. Laurids Krog sagde da til Folkene, at de skulde binde Kransene godt fast, inden de kørte til Brøns; alligevel faldt der en af.

En anden Gang, det var mange Aar senere, og Jørgen Jørgensen var gift og boede paa »Sandet«, saa han en Ligskare paa Landevejen lige Nord for Skærbæk. Det var ved Nattetid. Jørgen og hans Kone Stine havde været paa Besøg hos Familie og var kommet med Toget til Skærbæk ved Midnat. De skulde derfra gaa hjem, først ud af Landevejen mod Nord, derefter ad en Bivej mod Vest gennem Søndernæs. De gik midt paa Landevejen Nord ud af Skærbæk, og i Udkanten af Byen mødte de en Ligskare. Jørgen gik naturligvis til Side for den ud i Vejkanten og trak Stine i Ærmet, at hun skulde følge med; de skulde dog ikke gaa midt i Ligskaren i modsat Retning. Men Stine slog det hen og sagde: Aa, du ser saa meget! Naar jeg ingenting ser, kan det være lige meget, hvor jeg gaar! Hun blev derfor ved at gaa midt paa Vejen, for Jørgens Øjne midt i Ligskaren, mens han gik ude i Vejkanten, til den var kommet forbi. Kort Tid efter døde der en fra en af de Gaarde, der ligger ved Landevejen Nord for Skærbæk.

Men Jørgen Jørgensen havde mange andre Gange set Ligskarer. Jeg spurgte da, om han aldrig havde været bange eller syntes, det var uhyggeligt, men han sagde, at han aldrig havde været bange og havde følt det som noget meget naturligt. Han var jo i hvert Fald vant dertil. Han fremstillede det ogsaa for mig, som om det var ganske selvfølgelige Ting.

Jeg spurgte ogsaa, om han havde set Forbrand. Han svarede, at han havde set Hans Peter Evalds Gaard staa i Forbrand. Den brændte i April 1917. Han havde ogsaa set et Hus i Søndernæs staa i Forbrand. Det laa, hvor nu Jørgen Thyssen Jørgensen har Have. Da han løb til for at være med til at slukke Branden og redde, viste det sig, at Huset slet ikke brændte. Dette skete en Gang til. Senere, da Huset virkelig brændte, løb han ikke derhen, fordi han havde set det staa i Forbrand to Gange og nu troede, at det var Forbrand igen.

Jeg spurgte ham, om han ikke havde set sit eget Hus, som brændte 1926, staa i Forbrand, men det havde han ikke. Det havde derimod den daværende Smed (Jacobsen) i Søndernæs, og han havde fortalt Jørgen Jørgensen derom. Det var 14 Dage før Huset virkelig brændte.

— — —

Denne Beretning blev drøftet paa et Møde i Historisk Samfund for Brøns Sogn den 5. Okt. 1946, hvor flere Deltagere kunde oplyse, at Peter Christian Hansen maatte være den eneste, som var aød paa Elers Boesens Gaard. Ved Opslag i Kirkebogen saas det, at han døde den 20. Febr. 1893, altsaa just ved Vintertid. Jørgen Jørgensen blev gift 1894. Dette var for saa vidt en Bekræftelse paa visse ydre Omstændigheder ved Jørgen Jørgensens første Fortælling. Nærmere kunde man ikke komme Sagen.

Meddelt af Anders Malling.

Kongebesøg i Husum 1847

Uddrag af kniplingskræmmer J. Wulffs dagbog

31. juli 1847..... I Husum var megen røre og festlighed i dag. — Kongeparret komme hertil fra Flensburg og toge efter kort ophold med dampskibet Hebe til Føhr for der at bruge bad. — Mange æresporte vare opstillede i gaderne, blomsterguirlander prydede fast alle pumpe, hvor toget gik, samt huuse og andre gienstande. En lille trop borgergarde samt skyttelaugets medlemmer toge i uniform og til hæst kongeparret imøde og ledsagede samme til skibet. Der blev musiceret og dygtig hurra! raabt, en vrimmel af mennesker, som mand her neppe før har seet var tilstæde, og det smukke veyr begunstigede denne festlighed. — Den vanhæld indtraf, at 2de hæste styrtede underveis hertil, og en gardist, der vilde maneurere noget og sandsynlig var beruset, faldt af hæsten og brækkede en arm. Kongen som dronningen toge sig dette meget nær, og kongen befalede den commanderende hver dag at indberette, hvordan det stod med den brudlidne. — Beviis paa kongens menneskekierlige sind.....

I.

N. J. Gotthardsen: Paa Vagt for Danmark

På Danskerens Forlag i Toftlund har Grænseforeningens næstformand N. J. Gotthardsen udgivet et udvalg af taler og artikler fra sin mere end 40'årige virksomhed i det nationalpolitiske arbejde i grænselandet. Gotthardsen er vesterbo, og som flere af foredragene og artiklerne afgiver vidnesbyrd om, deltog han allerede i sin tidlige ungdom i det folkelige kulturarbejde i sin vestlesvigske hjemstavn. Han har slidt skolebænken under P. Jessens kateder, og de taler, der er helliget mindet om denne elskede lærer og ven, hører utvivlsomt til bogens bedste. Gotthardsen er dybt påvirket af de to brødre Jessen, og han hører til den kreds af unge, der efter Jens Jessens død rettede den bekendte henvendelse til H. P. Hanssen, hvori der udtaltes ængstelse for forhandlingspolitikken. I afstemningstiden stod Gotthardsen i stærk opposition til den H. P. Hanssen'ske grænsepolitik, og man mærker endnu længe efter i hans artikler og taler bitterheden overfor den sejrende fløj. Medens afgørelsen i 1920 for mange betød en definitiv afskrivning af Mellem- og Sydslesvig, er dette på ingen måde tilfældet for Gotthardsens vedkommende. Få har som han været med til at give vore landsmænd! dernede en hjælpende hånd i trængselstiden efter 1920, og ingen har haft samme bombesikre tro på, at landsdelens befolkning — således som vi ser det i dag — påny vilde vedkende sig sin danske afstamning. En del af de fremførte synspunkter kan vel ægge til modsigelse, men alle, der har interesse for, hvad der sker i Sydslesvig i dag, bør læse Gotthardsens bog.

I.

Sorø Amtstidende

Akциденstrykkeri, Lystryksanstalt, Clichéfabrik, Bogbinder

Hovedkontor: Slagelse. Telf. 2000.

Hovedstadskontor: Telf. Palæ 4758.

Dagligt Gennemsnits-Oplag
for 1. Halvår 1944 if. Dansk
Oplagsk. 17.091 Eksempl.

Bornholms Tidende

Øens største og eneste Oplags-
kontrollerede Blad.

Telf. 121

Telf. 355

Roskilde Dagblad Byens og Egnens Blad
Søger De Husassistent eller anden Medhjælp, da averter i
Roskilde Dagblad. Søger De Plads i Nærheden af Køben-
havn, faar De den bedst gennem en Annonce i *Roskilde*
Dagblad. Vort Trykkeri leverer Tryksager af enhver Art.
Telefon Roskilde 601 (2 Linier).

HEJMDAL

Landsdelens Blad

REVISIONSFIRMAET

C. JESPERSEN

KØBENHAVN: Amagertorv 7, Telf. 17100

HORSENS: Hospitalsgade 2, Telf. 875

SØNDERBORG: Perlegade 79, Telf. 1344

Det kgl. octr. alm.
Brandassurance-
Compagni

Stiftet 1798

— tegner
alle Arter
af Skades-
forsikring

Hovedkontor

Højbroplads 10
København K
Tlf. Cent. 447

Venstres Landsorganisation

Vester Boulevard 4
København V.
Telf. Central 3340

Barnängens kemiske Fabriker A/S

Specialfabrik for kemiske Artikler

Kongovej 24-26

C. 4511

Wessel & Vett's Fabrikker A-S

Nørregade 7

København K

Telefon C. 8608

Speciale: Sønderjydske Litteratur

Nordisk Boghandel

Telf. 6006 . Kongens Nytorv 8 . København K.

LÆS

Udenrigspolitik
indenrigspolitisk
Økonomi . Kultur

i FRIT DANMARK

Abonnement tegnes:
Nørrevaldgade 11
Kbh. K. . C. 15745

G. Drechsler

Papirvarefabrik

Vesterbrogade 93-95

København V.

Spil

Brevpapir

Konvolutter

A/S FAXE KALKBRUD

Frederiksholms Kanal 16

Telefon Central 9123

JORDBRUGSKALK

97 pCt. kulsur Kalk i Varen, som
den leveres - ca. 100 pCt. passerer 1 mm Sigte

De Forenede Teglværker ved Aarhus. Aktieselskab

Tlf. 6.14. Kontor: Parkallé 15, Aarhus. Tlf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radialsten, glass. Tagsten og Mursten

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Restaurant

Bryggergaarden - Odense

Byens bedste Spisested

Skal man til og fra

Sønderjylland

benytter man

Sydfynske Jernbaner

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK & EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup { 13
18

Aktieselskabet

Dampmøllen Victoria

Odense

Aktieselskabet

Tapetfabriken „FIONA“

FAABORG

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

**SønderjydsK
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

Rio Radiatorer

Ribe Centralvarme-
Komfurer

Ribe Centralvarme-Kamin

Ribe Kakkelovne

Ribe Kaminer

A/S Ribe Jernstøberi

Ribe Telf. 261 (2 Linjer)
Grundlagt 1848

DANSK MASKINOPLAG A
S

(Jørgen M. Hansen

Aabenraa

Telf. 2044

Midtjyllands Ægekspert

ved A. Tornvig-Jensen.

BRANDE

Telefon 84 og 185

Brunkul købes og sælges.

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S

Aabenraa

Trælast - Bygningsartikler

Støbegods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Køb dansk Arbejde!

Skive
Tømmerhandel A/S
Skive

Jydsk
Trikotagefabrik A/S
IKAST

Odense Frøkontor
Odense

KURANSTALLEN
V. STARCKE
OVERLÆGE
Gl. Skovridergaard
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
FORLANG
PROSPEKT
TLF. 514
515

ASMUS HANSEN
Kolonial- og Kortevarer
en gros
Haderslev

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

Dyckjær & Christensen
Fiskeeksport
Ringkøbing

GRAM

KOLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

Carl J. Ulrich & Søn
Aktieselskab
Haslev - Telefon 600

HUSK VORE CISTERNER

»Phønix Model 33«, »Ideal 1935« og
»Phønix-Duplex« (dobbeltskylende).

Maskinfabriken Phønix Odense

A/S Sønderjydsk
Frøforsyning
Frøavl og Frøhandel.
AABENRAA

POUL KRØJGAARD

Trikotagefabrik

HERNING

Telf. 406

Poul Pedersen
Landsretssagfører
Vejle

Hans Jensens Eftf.

Trikotagefabrik

IKAST

Aktieselskabet
Skive Markfrøkontor
Frøavl - Frøhandel
Skive. Telf. 94. 2 Lin.

DIPLOM-IS.

Haderslev Telef. 1160

Vejen Telef. 3

Marie Christensen

Hjemmebageri & Conditori
med Thesalon

Bispetorv - Aarhus
Telefon 1939 - 3222

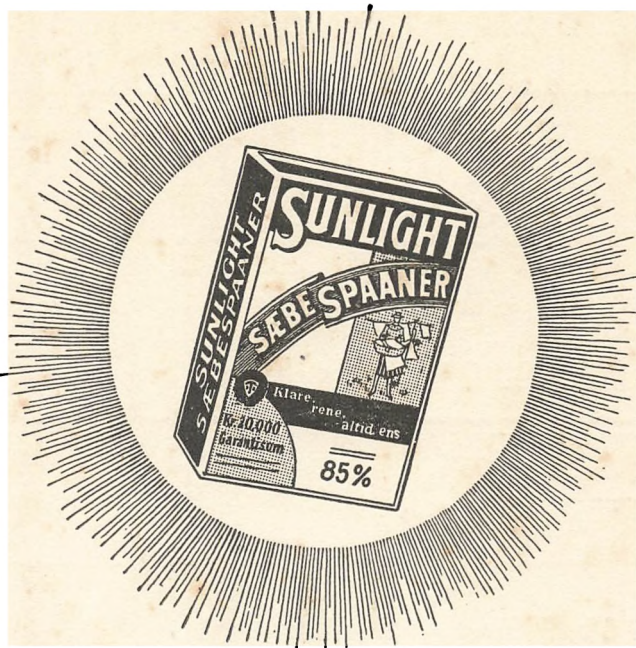

Aktieselskabet

Dansk Galoche- og Gummifabrik

København

Køge

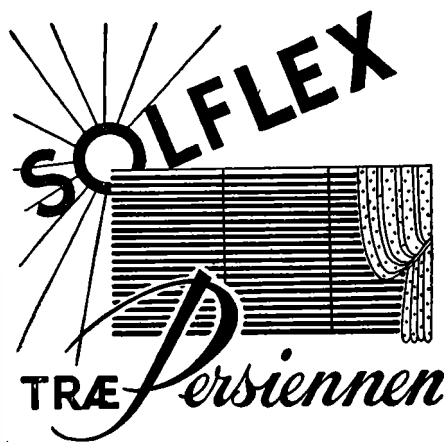
En Kvalitetsvare

til Maksimalpris

Grundlagt 1812
Telefon 1866 og 1670

Hovedvagtsgade 6 . København

.. et Produkt af det bedste

Solflex
DUG-SKÅNER

Skindergade 44' . København
C. 3037 . 9737 . Pa. 8803
Forhandles af Specialforretninger